

Osobnost Josefa Říhy

Dva dvojpěvy o lásce – hudebně interpretační analýza

Dagmar Zelenková, Lucie Strejcová

Josef Říha byl hudební skladatel, pedagog, vědec a sbormistr narozený 21. prosince 1934 v Praze. Svou pedagogickou dráhu započal na Vyšší pedagogické škole v Praze, jejímž absolventem se stal v roce 1955. Ve svých studiích dále pokračoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde získal v roce 1972 doktorský titul. Současně se také zabýval studiem kompozice a soukromě se vzdělával u českého hudebního skladatele Felixe Zrna. Jméno Josefa Říhy je bezpochyby spojováno s vedením dětských i smíšených pěveckých sborů. Již na počátku své pedagogické kariéry založil v roce 1955 své první sborové těleso, a sice *Chrámový sbor v Ústí nad Labem*. V šedesátých letech vedl smíšený sbor *TONASA Neštětice* a současně také *Smíšený sbor Domu kultury v Ústí nad Labem*. Významným mezníkem se stává rok 1966, kdy společně s prof. Vladimírem Kobrlem založili *Ústecký dětský sbor*.¹ Již v této době pracoval na katedře hudební výchovy Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem a rovněž také na cvičné škole při Pedagogické fakultě v Ústí nad Labem.

Počátkem sedmdesátých let však musel z normalizačních důvodů obě pracoviště opustit. Nové uplatnění si našel na předměstské základní škole v Krásném Březně, kde i nadále pokračoval ve sborovém úsilí a založil dětský sbor *Písnička*. Jeho působení zde bylo silně spjato s myšlenkou rozšířené hudební výchovy na tamější základní škole. Říhova myšlenka se v osmdesátých letech velmi ujala a stala jedním z hlavních podnětů pro zavedení rozšířené hudební výchovy i na dalších základních školách v celé České republice. Josefu Říhovi se nejen podařilo propojit základy všeobecného a uměleckého vzdělávání, ale také sjednotit základní školu se základní školou uměleckou.² Po politickém převratu se v roce 1989 opět navrátil na katedru hudební výchovy PF v Ústí nad Labem a společně s Jiřím Holubcem založili komorní smíšený sbor *Chorea academica*, jejíž existence dodnes přetrvává.³ V roce 1991 úspěšně složil obhajobu habilitační práce a v roce 1995 získal profesorský titul v oboru didaktika Hudební výchovy – sbormistrovství.⁴ Josef Říha byl bezesporu významnou osobností českého

¹ České sbory.cz: Josef Říha – sbormistr. www.ceskesbory.cz [online]. Praha: Unie českých pěveckých sborů, 2020 [cit. 2020-11-03]. Dostupné z: <https://www.citacepro.com/dok/xuVpwTrKR24FNU0k>

² NEDĚLKA, Michal. Jiří Laburda, Josef Říha – pokračovatelé kantorské tradice v soudobé české hudbě. *Marginalia Historica : časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2015, **6**(2), 61–76.

³ Dne 26. 4. 2019 se uskutečnil slavnostní koncert k 30. výročí univerzitního sboru UJEP *Chorea academica*, koncert se uskutečnil v Císařském sále Muzea města v Ústí nad Labem.

⁴ Říha, Josef: hudební vědec, pedagog. In: *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. Brno: Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2011 [cit. 2020-11-03]. Dostupné z:

hudebního školství. Byl nejenom vynikajícím hudebním teoretikem, ale také hudebním praktikem, který významně ovlivnil a inspiroval nastávající generace. Josef Říha zemřel dne 12. 7. 2014 v Ústí nad Labem.⁵

Do popředí skladatelova zájmu se s jistotou řadí sborová tvorba pro nejmenší zpěváky. (*Ať svět se roztančí* (1982), *Když se hory zelenaly* (1998), *Skládám noty do písničky* (2002), *Koledníci* (2007) nebo kantáta s melodramem *Kukulín* (1992).⁶ Kromě vlastní kompoziční tvorby se jeho hlavní inspirací stala lidová píseň, s níž jako hudební skladatel a teoretik dále pracoval a vznikly tak mnohé úpravy lidových písní. Jeho kompoziční tendence se také opíraly o písňovou tvorbu. Mezi jeho pěvecké písňové cykly se řadí *Čtvero životních období* (2005) – cyklus písní pro bas s průvodem klavíru, *Dvě melancholické písně* (2002) pro mezzosoprán a klavírní doprovod či *Dva dvojzpěvy o lásce* (2002) pro soprán, mezzosoprán a klavírní doprovod.⁷ Převážná většina písňové tvorby bohužel zatím nebyla vydána, a proto se zde nabízí prostor pro jakési znovuobjevení doposud nedocenených písní.

Již zmiňované Říhovy *Dva dvojzpěvy o lásce* se staly součástí projektu *Komorní tvorba soudobých severočeských skladatelů*, jehož cílem je oživit komorní a písňovou tvorbu severočeských skladatelů v Ústeckém regionu. Tento region disponuje řadou výborných sborových těles a tudíž jména Josefa Říhy, Jana Bůžka či Jana Olivy jsou veřejnosti známé především z tohoto úhlu. Ačkoliv se jedná o stejně hodnotná díla, komorní skladby těchto skladatelů zůstávají ve stínu pozornosti děl sborových. Projekt je realizovaný v rámci Studentské grantové soutěže UJEP a jeho řešiteli jsou MgA. Václav Krahulík, Ph.D., doc. PhDr. Dagmar Zelenková, Ph.D., Mgr. Lucie Strejcová, DiS., Mgr. Andrea Moravcová a Mgr. Vilém Valkoun. Výchozím cílem projektu je monografie⁸, která v současnosti prochází recenzním řízením. Dalším dílčím výstupem projektu je natočené CD *North Bohemian Music*, jehož hlavními interprety jsou doc. PhDr. Dagmar Zelenková – soprán a MgA. Václav Krahulík – klavír. Na CD dále spolupracovali Mgr. Lucie Strejcová, DiS. - soprán, Mgr. Andrea Moravcová – recitace, Iveta Šindelářová – vibrafon, Vilém Valkoun – grafika CD. Na kompaktním disku jsou rovněž nahrané *Dva dvojzpěvy o lásce* od Josefa Říhy.

https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1001872

⁵ PRCHAL, Jan. *Vzpomínky na Pepu Říhu*. Aura musica. Ediční středisko PF UJEP, Ústí nad Labem: PF UJEP, Katedra hudební výchovy, České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem, 2014, 2014 (5), 60–61. ISSN 1805- 4056, MK ČR E 20717.

⁶ HONS, Miloš. Josef Říha a ústecký hudební život. *Aura musica*. Ediční středisko PF UJEP, Ústí nad Labem: PF UJEP, Katedra hudební výchovy, České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem, 2014, 2014 (5), 58–60. ISSN 1805-4056, MK ČR E 20717.

⁷ V tomto období komponuje J. Říha skladbu pro sólový klavír s názvem *Poetická burleska* (r. 2003)

⁸ KRAHULÍK, Václav, DAGMAR ZELENKOVÁ, LUCIE STREJCOVÁ a ANDREA MORAVCOVÁ. *Komorní tvorba soudobých severočeských skladatelů*. Ústí nad Labem: Ediční středisko PF UJEP, Ústí nad Labem, 2021. (v tisku).

Josef Říha – Dva dvojzpěvy o lásce (2002)

Hudebně-interpretáční analýza

Cyklos dvou písní na slova české lidové poezie je určený pro soprán a mezzosoprán s doprovodem klavíru. Písně nemají žádný název, autor je pouze označil jako první a druhý dvojzpěv. Jedná se o dvě líbivá intonačně nepříliš obtížná dueta. Pěvecká linka je převážně vedena v terciových postupech, což může zdánlivě vypadat jednoduše a nekomplikovaně. Důležitým aspektem těchto písní bude perfektní souhra obou interpretek jak po stránce melodicko-rytmické, deklamační, tak v otázce zvukové barevnosti, která by se měla velmi přibližovat. Bylo by tedy vhodné použít hlasy s podobným přístupem k pěvecké technice.

První dvojzpěv se pohybuje v rozsahu: soprán c^1 - g^2 , mezzosoprán c^1 - e^2 .

Nehněvejte se, matičko, že se já Vám toulám.

Já si hledám potěšení, které doma nemám.

Však jste Vy se, má matičko, taky toulávala,

dokud jste své potěšení doma nemívala.

Píseň začíná a cappella, což se může jevit jako určitý problém, jelikož jakákoli hlasová, textová a intonační nesourodost bez podpory klavíru je více slyšitelná. V závěru písně se klavír lehce odděluje a stylizace doprovodu se omezuje na pouhé vydržované tóny v partu levé ruky, což může v obou hlasech znesnadnit a narušit gradaci písně. Obě tato místa budou vyžadovat dokonalou dechovou oporu, jejíž užití zamezí intonačním nedostatkům.

notová ukázka č. 1. – J. Říha, Dva dvojzpěvy (I.), 40.–44. takt

Z hlediska hudební analýzy začíná první dvojzpěv v tónině F dur, bez klavírního doprovodu a cappella. Melodický dvojzpěv se pohybuje převážně v terciích a navozuje náladu lidové písně.

Moderato, lehce

Ne - hně vej - te se, ma tič ko, že se já vám tou - lám

notová ukázka č. 2. – J. Říha, Dva dvojzpěvy (I.), 1.–5. takt

Harmonie v klavírním doprovodu se po druhém *a cappellovém* vstupu rychle mění. V t. 11 se po subdominantě B dur (v t. 10) ozve nečekaně akord A dur, který postupně směřuje do tóniky D dur – ve 12. a 13. t. analyzujeme: A dur (z pohledu tóniky D dur) měkce malý septakord na VI. st - *fis-a-cis-e*, druhou dominantu – *e-gis-h-d* (předešlé melodické tóny nejsou pro zjednodušení popsány) a následuje dominantní septakord – *a-cis-e-g* rozvedený do tóniky D dur. V následujícím taktu se ozve tvrdě malý septakord na subdominantním stupni – *g-h-d-f*, vedený zpět do D dur.

12

Však jste vy se, má ma tič - ko,

notová ukázka č. 3. – J. Říha, *Dva dvojzpěvy (I.)*, 12.–15. takt

Tento méně frekventovaný spoj v romantické harmonii se začal etablovat na konci 19. stol. např. v hudbě C. Francka. V hudbě 20. století se s ním setkáme již často (L. Janáček – *Taras Bulba*), zvláště v jazzové hudbě nebo vážné hudbě inspirované jazzem. V klasicko-romantické harmonii akord teoreticky získáme na alterovaném septakordu II. stupně – v C dur by zněl *dis-f-a-c*, tedy v obratu *f-a-c-dis* (v diskutované tónině D dur je to akord *eis-g-h-d*, v obratu *g-h-d-eis*). V moderně pojímané harmonii se takto (s enharmonicky tonální afinitou) nezapisuje a píše se jednoduše např. *g-h-d-f* (v t. 21 ho opět analyzujeme – zní akord Es 7 – *es-g-b-des*, jenž je následně rozvedený do akordu B dur). Tonálně ukotvený D dur zní pouze dva takty (t. 14-15) a v t. 16 se ozve g moll – z pohledu D dur je mollovou subdominantou, ale je s ním dále pracováno jako se VI. stupněm z tóniny B dur, kam následující harmonie směřuje.

16

ta - ky tou - lá - va la,

notová ukázka č. 4. – J. Říha, *Dva dvojzpěvy (I.)*, 16.–19. takt

Druhý dvojzpěv je zapsán v rozsahu: soprán f^1 - g^2 , mezzosoprán d^1 - es^2 .

Já si zpívám, jsem veselá.

Já mám chlapce upřímného, jenže drobet vzdáleného.

Když on může, přijde přece, on potěší moje srdce.

Já si zpívám, jsem veselá.

Druhá píseň začíná unisonem v obou hlasech na text „*Já si zpívám, jsem veselá ...*”. Bude tedy nutné docílit jednolitého zvuku obou hlasů s přihlídnutím na precizní intonaci a frázování. V písni se opakuje stejný text sloky celkem dvakrát. Nejprve se jedná o půlperiodu, která je v repetici s jiným textem. Zatímco podruhé již není text zapsaný v repetici, ale naopak je rozepsán do osmitaktů. Důvodem tohoto zápisu jsou drobné rytmické odchylky, které se objevují v melodii. Po každém zaznění sloky nastupuje mezihra na otevřený vokál A. Problematičtější místo se objevuje v závěru písně, kde po vyšších držených tónech by neměla zpěvačka intonačně a dynamicky povolít. Naopak je nutné docílit maximální technické koncentrace a závěrečné tóny nechat zaznít na precizní dechové opoře. Tuto píseň uzavírá hudební materiál, který byl již jednou použitý v jejím začátku, ovšem v pozměněném znění. Z úvodního unisona se stal dvojhlas a soprán je zapsaný o tercii výš. V sopránovém partu je zapsaná nota g^2 , která je současné nejvyšším tónem písně. Z interpretačního hlediska je zapotřebí vnímat tento hudební prvek jako záměr skladatele o závěrečnou gradaci písně.

Vstup dvojzpěvu působí jako introdukce a z harmonického hlediska se nachází na dominantě. V klavíru zazní dominantní nónový akord – *f-a-c-es-g* (míněno ve vertikále znějícího akordu). V hlasech zní zvolání „*Já si zpívám ...*”, náladu podporuje klavír bravurními rozklady akordu F dur v dynamice *forte*. Hlavní hudební myšlenku vnímáme až od začátku sloky „*Já mám chlapce upřímného...*”. Melodicky i harmonicky je postavena na anhemitonické pětiténové stupnici – *f-g-b-c-d*, která je pevně zasazená do tóniny B dur. Po zaznění „pentatonické” melodie f^1 - g^1 - b^1 - c^2 - d^2 - f^2 - d^2 - d^2 (psáno bez ohledu na rytmus) v hlasech klavír melodii imituje. Doprovod levé ruky je převážně postaven na „subpentatonických” tvarech – *f-g-b*, *f-g-c*, které tvoří impresionistickou náladu písně.

Allegro

Voice

f

f

já si zpí - vám _____ jsem

Piano

f

6 6 6 6 6 6

notová ukázka č. 5. – *J. Říha, Dva dvojzpěvy (II.), 1.–3. takt*

V klavíru se objeví místo i s hemitonickou pentatonikou – *b-c-e-f-g* - znějící tvar (ve vertikále) v t. 14-16, harmonicky je zasazen do dominanty *C7* (není v ukázce). Poté následuje návrat hlavní myšlenky v tónině *F dur*, z perspektivy hlavní tóniny (*B dur*) je v dominantní tónině. Do hlavní tóniny *B dur* se harmonie dostává skokem (bez přípravy). Tóninu upevní až repríza introdukce „*Já si zpívám*“, jež působí jako *coda*.

28
já si zpí - vám _____ jsem

notová ukázka č. 6. – J. Říha, *Dva dvojzpěvy (II.)*, 28.–31. takt

V závěrečném taktu písně nacházíme v autografu netypický znak – diagonální vlnitá čára. Autor tohoto spisu tento znak interpretuje jako *quasi glissando*. Pokud by se *glissem* hrála stupnice po bílých nebo černých klávesách, tak by se nevhodně narušila tonalita. Zbývá možnost hrát stupnici *B dur* rychlostí *glissu*. Zmíněná vlnitá čára je psána od místa tónu *f¹* (popř. *g¹*) z toho vyplývá, že stupnice by se měla od tónu *f¹* hrát až do finálního akordu *B dur*. Tón *f¹* již zní v předešlém akordu, *gliss* tedy autor textu navrhuje hrát od tónu *g¹*.

notová ukázka č. 7. – J. Říha, *Dva dvojzpěvy (2.)* autograf skladatele

PRAMENY A LITERATURA

HONS, Miloš. *Hudební analýza*. Praha: Togga, 2010. ISBN 978-80-87258-28-6.

HONS, Miloš. Josef Říha a ústecký hudební život. *Aura musica*. Ediční středisko PF UJEP, Ústí nad Labem: PF UJEP, Katedra hudební výchovy, České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem, 2014, 2014 (5), 58–60. ISSN 1805-4056, MK ČR E 20717.

JANEČEK, Karel. *Harmonie rozbořem*. Praha: Supraphon, 1982.

KRAHULÍK, Václav, Dagmar ZELENKOVÁ, Lucie STREJCOVÁ a Andrea MORAVCOVÁ. *Komorní tvorba soudobých severočeských skladatelů*. Ústí nad Labem: Ediční středisko PF UJEP, Ústí nad Labem, 2021. (v tisku)

NEDĚLKA, Michal. Jiří Laburda, Josef Říha – pokračovatelé kantorské tradice v soudobé české hudbě. *Marginalia Historica : časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury* Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2015, **6**(2), 61–76.

PRCHAL, Jan. Vzpomínky na Pepu Říhu. *Aura musica*. Ediční středisko PF UJEP, Ústí nad Labem: PF UJEP, Katedra hudební výchovy, České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem, 2014, 2014 (5), 60–61. ISSN 1805-4056, MK ČR E 20717.

Internetové zdroje

České sbory.cz: Josef Říha – sbormistr. *Www.ceskesbory.cz* [online]. Praha: Unie českých pěveckých sborů, 2020 [cit. 2020-11-03]. Dostupné z:
<https://www.citacepro.com/dok/xuVpwTrKR24FNU0k>

Říha, Josef : hudební vědec, pedagog. In: *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. Brno: Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2011 [cit. 2020-11-03]. Dostupné z:
https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1001872